

Дуркалевич І.В.
кандидат психологічних наук,
викладач Вищої державної професійної школи імені С. Пігоня

ПРОБЛЕМА ЗАРОБІТЧАНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ ТА БАТЬКІВСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

*«Свобода обмежена тим, що суб'єкт існує у світі (суспільство, культура)
і перебуває у діалектичних взаєминах з цим світом»
Р. Мей, 1989, с. 200*

Явище заробітчанської еміграції існує віддавна. Воно багатопричинне, багатоаспектне та багатонаслідкове. Заробітчанська еміграція криє у собі як позитивні, так і негативні наслідки політичного, економічного, соціального, психологічного та культурного характеру. Помітний слід на явище заробітчанської еміграції накладає також доба консумпції, у якій пріоритетного значення надається цінностям, пов'язаним із гідним рівнем життя, матеріальним комфортом та фінансовим забезпеченням. У культурі консумпції відбувається заміна традиційних цінностей на ті, які пов'язані з консумпцією, тобто переконанням, що у соціальних взаєминах найважливішим є зовнішня/прагматична користь (багатство, слава, фізична привабливість), що в літературі отримало назву психічного меркантилізму [12]. «Чим більше часу і зусиль прикладаємо для того, щоб заробити гроші, тим менше часу залишається на плекання близьких взаємин з іншими людьми» [12, с. 8]. Керуючись «добром для рідних», вибираючи фінансову стабільність та матеріальний добробут, батьки-заробітчани, часто, до кінця не усвідомлюючи собі цього, занедбують загальнолюдські, духовні цінності, пов'язані із турботою про рідних. У цьому контексті звернено увагу на проблеми соціально-психологічного характеру, які приховує у собі довготривала заробітчанська міграція батьків.

Аналізуючи **поняття вибору у психологічному розумінні**, варто зробити віднесення до гуманістичної психології, зокрема теорії Р. Мей (R. May) [13], яка наголошує на тісному зв'язку понять «вибору» та «відповідальності». Де під останнім Р. Мей розуміє ситуацію «відповідання», «відповіді на щось». На його думку, не можна бути суб'єктом, якщо постійно не відповідати на світ, частиною якого і є суб'єкт [13, с. 197].

Батьківська відповідальність, пов'язана із педагогічною культурою батьків, до складу якої входять наступні елементи: свідомість виховання; уміння встановити виховні реляції; педагогічні знання; уміння застосовувати методи та засоби виховання [17]. Серед перелічених елементів особливо важливу роль відіграє свідомість виховання, під яким слід розуміти свідомість самого себе, своєї діяльності та пов'язаних з нею наслідків. «Даючи дитині життя, батьки повинні усвідомити власну відповідальність за її розвиток та

виховання. Від них, передусім, залежить те, якою людиною буде їхня дитина»; «свідомість виховання батьків повинна враховувати можливості та потреби дитини (...)» [17, с. 80]. Функціонування сім'ї великою мірою залежить від належно реалізованого батьківства. Батьки повинні виконувати свої завдання, обов'язки та функції, серед яких: біопсихічні (*прокреаційні та сексуальні*); економічні (*матеріально-економічні та виховного забезпечення*); функції суспільного спрямування (*стратифікаційні та легалізаційно-контролюючі*); соціопсихологічні (*соціалізаційно-виховні; культурні; релігійні; рекреаційно-товариські; емоційно-експресивні*) [16].

Варто відзначити, що у добу глобалізації змінюються традиційно усталені завдання батька та матері у сім'ї, а також виконувані ними функції. Так, до прикладу, економічне забезпечення батьком своєї сім'ї (матері та дитини) шляхом праці та заробітків значно змінилося. Дедалі більше жінок переймають цю функцію на себе і нерідко мігрують за кордон у пошуках праці з метою економічного забезпечення власної сім'ї, що підтверджують зарубіжні дослідники проблеми міграції [1], [4], [6], [11], [15]. На тлі заробітчанської міграції жінок, науковці особливо підкреслюють значення жінки у суспільстві як тому, що виштовхує, так і тому, яке приймає. «Жінки є головними трансляторами етнічної культури: вони відтворюють культуру і традиції групи, їхню релігію, структуру та ідеологію сім'ї» [1, с. 28]. Ц. Дж. Фаліцова (С. J. Falicov) зазначає, що заробітчанська еміграція «змінює взаємини та ритуали щоденного життя сім'ї: гігієну, приготування улюблених страв, ритуали сну, а це все творить ґрунт, на якому постає емоційний зв'язок» [11, 159]. Це, своєю чергою, призводить до низки як позитивних, так і негативних наслідків, як для функціонування сім'ї в цілому, так і кожного з її членів зокрема. Адже, виходячи із системного підходу до розуміння сім'ї М. Браун-Галковської (M. Braun-Galkowska) [3], М. де Барбаро (M. de Barbaro) [7], сім'ю слід розуміти як «структуру чи систему взаємних інтеракцій».

Характерною рисою сучасної заробітчанської еміграції, також й української, є те, що вона дедалі рідше стосується цілих сімей, на неї радше відважується жінка, що підтверджено науковцями [1], [4], [6], [11], [15]. Аналіз соціологічних досліджень української заробітчанської еміграції на заході України вказує на її масовість, жіноче обличчя та односпрямованість (див.: [8]).

Однак попри значний інтерес до проблеми заробітчанської еміграції, науковці [5], [11], зазначають, що наслідки заробітчанської еміграції для життя сім'ї й надалі залишаються малодослідженими.

Слід зазначити, що довготривала заробітчанська міграція одного чи обидвох батьків, окрім матеріальних вигод, часто пов'язана із психологічними (зокрема, емоційними) втратами та психотравмами як у дорослих, так і дітей. Так, Ц. Дж. Фаліцова [11] підкреслює втрату жінкою – заробітчанкою реалізації, природної для неї, виховної функції. М. Р. Т. де Гузман звертає увагу на те, що «у матерів помічався емоційний стрес і почуття втрати через

відсутність безпосередньої участі в житті своїх дітей» [6, с. 199]. Часткова втрата почуття відповідальності призводить до появи почуття провини. Це те, на чому наголошує у своїй праці Р. Мей: «Вина є суб'єктивним досвідом нереалізованої відповідальності, тобто невикористання у житті власних чи наших загальних можливостей (наприклад, у любові та приязні) у взаєминах з іншими особами та групами» [13, с. 203].

Що ж до психологічних наслідків молоді, яка зростає у таких сім'ях, то варто зробити віднесення до результатів власних психологічних досліджень. Так, результати дослідження почуття самотності у молоді із заробітчанських сімей, представлені у статті «*Почуття самотності у молоді із заробітчанських сімей*» [див. 18], дають підставу стверджувати, що «Довготривала відсутність батьків одного (чи обидвох), зумовлена заробітчанською еміграцією, спричиняється до посилення почуття самотності у дітей» [18, с. 71]. Дослідження емоційної атмосфери у заробітчанських сім'ях, представлені у статті «*Емоційна атмосфера сім'ї з перспективи молоді із заробітчанських сімей*» [див. 10], дало змогу констатувати порушення взаємин молоді із батьками та наявність низки емоційних проблем у молоді. Окремі лонгітюдні дослідження щодо негативних наслідків міграційної розлуки проілюстровано у статтях – «*Переживання симбіотичної травми молоддю, яка виховується в заробітчанських сім'ях*» [див. 9] та «*Одночасно тут і там? До проблеми сучасного транснаціонального материнства*» [див. 8].

Підсумовуючи, варто зробити віднесення до міркувань П. Олеся (P. Oleś), на думку якого: «За здоров'я, подібно як і за порушення, ми несемо відповідальність самі, тому що вони виникають з нашого способу розуміння світу та виборів, які ми робимо і відсутності виборів тоді, коли їх слід зробити [14, с. 335].

Література

1. Anthias F., Cederberg M. (2010), Gender, Migration and Work: Perspectives and Debates in the UK (p. 19 – 49). W: K. Slany, M. Kontos, M. Liapi (Eds.), *Women in New Migrations. Current Debates in European Societies*. Cracow: Jagiellonian University Press.
2. Boćwińska-Kiluk B., Bielecka E. (2008), Migracja a psychospołeczny rozwój dzieci. *Pedagogika Społeczna*, 3, 47 – 60.
3. Braun-Gałkowska M. (1992), *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*. Lublin: TN KUL.
4. Castles S., Miller M. J. (2011), *Migracje we współczesnym świecie*. Warszawa: PWN.
5. Clark R. L., Glick J. E., Bures R. M. (2009), Immigrant Families Over the Life Course: Research Directions and Needs, *Journal of Family Issues*. Vol. 30 (6), 852 – 872.

6. de Guzman M. R. T. (2014), Yaya: Philippine Domestic Care Workers, the Children They Care for, and the Children They Leave Behind, *International Perspectives in Psychology: Research, Practice, Consultation*, Vol. 3 (3), 197–214.
7. de Barbaro M. (1999), Struktura rodziny (s. 45–55). W: B. de Barbaro (red.), *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
8. Durkalevych I. (2012), Zarówno tu, jak i tam? Ku problemowi współczesnego macierzyństwa transnarodowego (s. 115 – 129). W: M. Boczkowska, E. Tymoszek, P. Zielińska (red.), *Wychowanie. Profilaktyka. Terapia. Szanse i zagrożenia*. Kraków: Oficyna Wydawnicza «Impuls».
9. Durkalevych I. (2013), Doznawanie traumy symbiotycznej przez młodzież wychowującą się w rodzinach emigrantów zarobkowych. Studium przypadku (s. 283–297), *Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne*, Tom 22.
10. Durkalevych I. (2013), Emocjonalna atmosfera rodziny w percepcji ukraińskiej młodzieży z rodzin emigrantów zarobkowych, *Roczniki Nauk o Rodzinie*. Tom 5 (60), 239 – 260.
11. Falicov C. J. (2007), Working With Transnational Immigrants: Expanding Meanings of Family, Community, and Culture, *Family Process*, Vol. 46 (2), 157–171.
12. Górnik-Durose M. (2007), Nowe oblicza materializmu czyli z deszczu pod rynnę, źródło : https://www.researchgate.net/publication/283576873_Nowe_oblicze_materializmu_czyli_z_deszczu_pod_rynne
13. May R. (1989), *Psychologia i dylemat ludzki*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
14. Oleś P. (2011), *Psychologia osobowości*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
15. Slany K. (2015), In a decision trap – debates around caring and care provisions in transnational families. The Ukrainian case. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, z. 3 (157), 37 – 55.
16. Tyszka Z. (2001), System metodologiczny wieloaspektowej integralnej analizy życia rodzinnego. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
17. Wilk J. (2002), *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*. Lublin.
18. Дуркалевич І. В. Почуття самотності у молоді із заробітчанських сімей // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України – Житомир: «Вид-во ЖДУ ім. І. Франка», 2014. – Том VII Екологічна психологія. – Вип. 35. – С. 65 – 74.